

1. *Ēīœ āāñðè*

През последните три или даже четири часа Юстиниан крачеше неспирно и нервно, напред и назад в една от малките всекидневни стаи на къщата, която беше получил от брата на своята съпруга, от владетеля на Хазария¹, хаган Ибузир. Тази къща беше една от малкото сгради във Фанагория², която не беше сериозно пострадала от големите разрушения при превземането на града от хазарите преди повече от тридесет години. Юстиниан и съпругата му пристигнаха тук преди около шест месеца. Хаганът беше заповядал да се направят някои ремонти, преди двамата да се преместят във Фанагория, и семейството можеше да живее, наистина далече не така разкошно, както биха живели в столицата на Римската империя, но все пак сравнително удобно в ремонтираната сграда.

Юстиниан беше в много лошо настроение, в ужасно лошо настроение. Преди девет години беше много уважаван и могъщ владетел, имащ почти абсолютна власт в най-силната държава в света – в Римската империя. Сега беше длъжен да се съгласи да живее като беден изгнаник в тази варварска страна, която беше толкова далече и толкова различна от прелестния Константинопол³, столицата на империята. През тези

---

¹Хазария: Хазарската държава е била създадена през седмото столетие. Заемала е обширни територии в Кавказ и южните части на Русия и Украйна. Владетелят на страната се е наричал хаган. Ибузир е бил хаган на хазарите по време на събитията, описани в тази книга.

²Фанагория: Според някои историци Фанагория е била столица на България, когато държавата е била управлявана от дядото на Тервел, Кубрат. Градът е бил разположен в северната част на Кавказ, близо до Кримския полуостров, където Източната римска империя все още е владеела някои територии по време на събитията, описани в тази книга. Фанагория е била окупирана от хазарите някъде около 670 г. Градът е бил включен в автономния район, управляван от брата на Аспарух и чичо на Тервел, Баян. Исторически факт е, че Юстиниан е живял известно време там. Фанагория не съществува вече, само руини са останали от този град.

³Константинопол: Константинопол е бил столица на Византийската империя (само името Римска империя е било използвано от нейните жители; имената Византийска империя и Византия са били създадени от историците много по-късно). Градът се е наричал Константинополис от жителите на Римската империя. В днешно време официалното име на града е Истанбул. Името Константинопол (Constantinople) е популярно в страните, където се говори английски. Името Цариград се е използвало в България през Средновековието и все още се използва.

дълги, дълги девет години, които прекара в жалко изгнание, след като беше детрониран, Юстиниан винаги мечтаеше за това как ще се завърне като блестящ победител в Константинопол, как ще извоюва обратно престола на империята, който беше негов по рождение, и как ще накаже жестоко всички, които го бяха унижили така безмилостно преди девет години. Последното от тези действия – отмъщението, добре заслуженото отмъщение, всякога заемаше най-важно място в неговите планове и мечти.

Но през днешния необикновено топъл и много приятен есенен следобед бившият император не мислеше много нито за триумфалното си завръщане в столицата на империята, нито за възвръщането на принадлежащия му по рождение престол, нито за огромното удоволствие, с което щеше да наблюдава как всички негови врагове ще бъдат жестоко измъчвани, преди да умрат. Точно сега той имаше други трудности, много сериозни. Те бяха причината за неговото огромно безпокойство.

Юстиниан беше силно разочарован и в тежка депресия. Той беше озадачен и много, много разтревожен, защото през последните седем дни не беше получил никакви съобщения от своите приятели в Херсон Таврийски⁴. Нямаше никакви вестии и от хазарския хаган. Бившият император очакваше важни съобщения от своите приятели и фактът, че не ги получаваше, беше много раздражителен. Но отсъствието на вестии от хагана беше в действителност много по-тревожно и по-алармиращо. Поведението на владетеля на Хазария ставаше все по-подозрително и по-подозрително през последните три или четири месеца. Преди четири седмици, може би преди малко повече от четири седмици, неговата съпруга Теодора беше изпратила своя най-доверен служител в столицата на Хазария с писмо, в което молеше хагана, своя брат Ибузир, да помогне на нейния съпруг да си възвърне престола на Римската империя.

„През последните няколко години повечето от гражданите на Константинопол, както и много хора в останалите части на империята стават все по-недоволни и по-недоволни поради тежките поражения на имперските армии в битките с арабите“, мислеше си Юстиниан, докато продължаваше да се разхожда сърдито и мрачно между два срещуположни ъгъла на стаята. „За нас, за мен и за моите приятели е много важно да се възползваме колкото е възможно по-бързо и по-ефикасно от този факт. В момента узурпаторът на моя трон и всички подли предатели, които така

---

⁴*Херсон Таврийски: Херсон Таврийски е бил стара гръцка колония на Кримския полуостров (Кримският полуостров се е наричал Таврийски полуостров през Средновековието). Този град е бил все още владение на Римската империя по времето на събитията, описани в тази книга.*

верноподанически му служат, не са популярни, съвсем не са популярни. Тяхното некадърно управление на империята доведе до една много дълга серия от катастрофи. Нашите африкански провинции, териториите на Екзархата Картаген⁵, са загубени, завладени са от арабите. Арабските армии са отново голяма заплаха за империята и всеки разбира, че те скоро ще станат достатъчно силни, за да обсадят още веднъж, както преди тридесет години, нашата столица Константинопол. Всички мои приятели постоянно ме уверяваха през последните няколко месеца, и аз нямам никакво основание да не им вярвам, че ще бъде в състояние да победя моите врагове в столицата даже и ако хаганът ми даде съвсем малка помощ, само символична помощ от не повече от три или четири добре екипирани полка. Не е необходимо хазарските войници да влязат в столицата. Това е всъщност съвсем нежелателно. Напълно достатъчно ще бъде да се разпространят слухове в Константинопол, че законният император се е върнал в страната начело на голяма армия. Слуховете ще започнат по един съвсем естествен начин, ако хазарските полкове само заемат позиции пред стените на крепостта, така че да бъдат видени от гражданите. Но трябва да получа няколко хазарски полка. Това е много съществено и абсолютно необходимо. Жителите на Константинопол няма в никакъв случай да подкрепят моя справедлив бунт срещу узурпатора, въпреки очевидния факт, че го ненавиждат, ако не се надяват, че една достатъчно силна редовна армия ще ги подкрепи“.

Юстиниан ставаше все по-отчаян и по-отчаян. Той си повтаряше мислено, отново и отново, както всеки детайл от нещастните за него събития, станали през последните години на неговото заточение в Херсон Таврийски, така и всяка подробност от неговите добре обмислени планове да се завърне триумфално в Константинопол и да си възвърне управлението на империята. Постепенно обаче мислите му се насочиха към трагичните събития отпреди девет години.

Тогава, преди девет години, той, Юстиниан, беше свален от престола от един от висшите командири на римските армии, Леонтиус⁶, който

---

⁵*Екзархат Картаген: Екзархатът Картаген е обхващал няколко полуавтономни провинции в Северна Африка, разположени около известния античен град Картаген. Тези територии са били завладени и включени в Източната Римска империя през 533 година от Велизарий, знаменития пълководец на император Юстиниан², но са били обособени като екзархат едва в края на шестия век от император Мавриций (Maurice). Екзархатът е бил завладян от арабите през 698 година.*

⁶*Леонтиус: Леонтиус е бил главнокомандващ на една от римските армии. Бил е разжалван от Юстиниан през 692 г. Организирал е успешен преврат против своя владетел през 695 г. и след това е бил провъзгласен за император. На свой ред е бил свален от престола през 698 г. от Тибериус.*

беше поддържан от Патриарха и от почти цялата аристокрация. Въстаниците успяха да го арестуват и след това да го подложат на обичайното уничително наказание: беше заповядано да му бъдат отрязани носът и езикът. Носът му беше наистина отрязан, но езикът му беше спасен. Някои от неговите приятели подкупиха палачите, които се съгласиха да не му режат езика, но съвършено невъзможно беше да не се изпълни заповедта за отрязване на носа. Обезобразеният бивш император беше изпратен на заточение на края на света, в Херсон Таврийски.

– Да, да, този некадърник Леонтиус успя да стане император – промълви тихо с тъга и униние Юстиниан. – Той завоюва предателски моя престол. Узурпаторът беше извънредно лош военен командир и се превърна в много, много по-лош владетел. И какво стана с мен? Бях заточен тук, толкова далече от столицата, и страдах жестоко цели девет години.

След като си спомни за предателството на Леонтиус, бившият император започна още по-силно да окайва ужасната несправедливост, която беше извършена срещу него.

– И аз не заслужавах да бъда заточен тук. Да, да! Съвсем не заслужавах всички тези страдания – мърмореше, този път още по-сърдито, Юстиниан. – Както и знаменития император със същото име като мое-то⁷, аз бях блестящ владетел на империята и действително имах много успехи, много триумфални успехи. Да, да! Моите победи бяха наистина забележителни. Още в самото начало на управлението си успях да разгромя арабите и да принудя техния нов халиф да подпише мирен договор с мен при условия, които бяха много по-лоши и по-унизителни за него, отколкото условията, при които неговият предшественик Муавия⁸ сключи мир с баща ми. Победих също и славяните⁹ и установих

---

⁷Юстиниан I: Тук бившият император реферира към своя велик предшественик, Юстиниан I (527–565), който почти е успял да възстанови предишната мощ на Римската империя, завоювайки Северна Африка, Италия и част от Испания. Много историци твърдят, че управлението на Юстиниан I е било също и времето на най-голяма строителна дейност в Източната Римска империя.

⁸Муавия: Муавия е бил знаменит арабски халиф, армията и флотата на когото са държали Константинопол обсаден в протежение на пет години, от 674 до 678 г. Бащата на Юстиниан, император Константин IV, е успял все пак да разбие арабите и да ги принуди да сключат унижителен за тях мирен договор.

⁹Славяни: Славянските племена са обитавали големи области в Източна и Централна Европа в началото на осмото столетие (времето на описаните в тази книга събития). Много славянски племена в европейските провинции на Римската империя са имали статут на федерати. Някои славянски племена са били съюзници на българите.

отново сигурност на движението по важния път между Константинопол и Тесалоники¹⁰. Успях да прехвърля много голям брой славяни, повече от двеста хиляди, от провинция Тракия¹¹ в южната част на Азия Минор¹² с главна задача да се бият срещу арабите. Е, добре, с голямо съжаление трябва да призная, че това начинание не беше много успешно, въобще не беше успешно. Проклетите славяни съвсем не оправдаха очакванията ми и извършиха предателство. Преминаха на страната на арабите, но аз им отмъстих по най-жесток начин за тази подла измяна.

Тук Юстиниан преодоля за кратко време отчаянието си и се усмихна с доста голяма доза на удовлетворение и самодоволство, спомняйки си много подробности от обширните доклади на своите служители за тежките наказания, на които са били подложени семействата на дезертиралите при арабите славянски войници. Тогава му беше действително много приятно да слуша донесенията на хората, които са провеждали наказателните акции, или да чете техните доклади. Но даже и сега си спомняше все пак с голямо удоволствие за тези отдавнашни събития, въпреки големите тревоги и дълбоките разочарования, които имаше в момента. Всички членове на семействата на дезертърите, жени и мъже, деца и старци, са били дълго, дълго измъчвани и накрая безмилостно избити.

– За нещастие тогава много хора не разбираха защо такива тежки наказания трябваше да бъдат наложени. Обвиняваха ме, че съм постъпил много жестоко, прекалено жестоко. Но наказанията бяха необходими, те наистина бяха абсолютно необходими. В бъдеще никой няма да се осмели да дезертира от нашите армии и да се присъединява към враговете ни, защото сега всеки войник знае съвсем точно какви ще бъдат последиците от едно такова предателство. Да, да, тежки наказания бяха нужни и наистина бях длъжен да заповядам да се изпълнят всичките тези екзекуции.

Оправдавайки по този начин своите действия против семействата на славянските предатели, Юстиниан започна да мисли за това, което се беше случило, след като масовите екзекуции бяха изпълнени.

– Но след това мое действие имах само много дълъг низ от големи разочарования. Да, разочарованията ми бяха много и огромни. Моите

---

¹⁰Тесалоники: Град в днешна Северна Гърция. В България е популярно името Солун.

¹¹Тракия: Тракия е била римска провинция (тема), разположена на територии в съвременните Южна България, Северна Гърция и европейската част на Турция. Тази област на Балканския полуостров и досега се нарича Тракия.

¹²Азия Минор: Мала Азия (Анадол).

служители в Екзархата Равена¹³ не успяха да арестуват папата и да го докарат в Константинопол. Папа Сергиус не се съгласи да приеме правилата за свещениците, изработени и одобрени от големия Синод, на който 165 митрополити бяха свикани от мен през 691 г. Неговият безочлив отказ беше една невиждана обида. Желаех да осъдя папа Сергиус за предателство и да го изпратя на заточение в Херсон Таврийски, както моят дядо Констанс направи преди много години с папа Мартин¹⁴. Но случи се нещо съвсем неочаквано от мен. Жителите на Рим се разбунтуваха срещу моя екзарх и не му разрешиха да арестува самозабравилия се нахалник Сергиус.

Тук Юстиниан реши, че беше длъжен да отмъсти жестоко на непокорните жители на Рим някога в бъдеще, когато отново седне на престола на империята. След това решение мислите му се прехвърлиха на другите несполуки и преди всичко на най-голямата от тях – на несполуката, довела до свалянето му от престола.

– Това беше само началото на бедите, които ме сполетяха една след друга. Бедите бяха много, но най-голямата от тях дойде, когато разгърнах нашироко, както моят знаменит едноименник и предшественик, огромно строителство в столицата и в страната. Тогава имах нужда от солиди¹⁵, от много солиди, за моите грандиозни строежи, които направиха Константинопол толкова красив и великолепен, най-прекрасния град в света. Аристократите трябваше да подкрепят този амбициозен и величествен проект, плащайки по-големи данъци. Принудих ги да плащат големи суми за финансиране на строежите ми, но те постоянно негодуваха и роптаеха. И накрая подкрепиха подлия изменник Леонтиус, когато той започна своето предателство с въстание срещу мен. Този бунт беше съвсем неочакван и бях свален от престола.

---

¹³Екзархат Равена: Екзархатът Равена се е състоял от няколко полуавтономни провинции в Италия, разположени около град Равена. Тези територии са били завоювани и включени в Източната Римска империя в средата на VI век от Юстиниан I. В края на шестото столетие император Мауриций (Maurice) ги е преустроил в екзархат. Екзархатът Равена е бил част от империята до 756 г.

¹⁴Папа Мартин: Папа Мартин е бил арестуван от римския администратор на екзархата Равена, който е действал по заповед, дадена лично от Констанс II, дядото на Юстиниан. Папата е бил доведен в Константинопол, осъден за държавна измяна и изпратен на заточение в Херсон Таврийски, където е умрял само около три години преди Юстиниан, внука на Констанс, да бъде също заточен там.

¹⁵Солидус: Солидусът е бил златна монета, въведена в Източната Римска империя от Диоклециан (Gaius Aurelius Valerius Diocletianus) през 301 г. Солидусът е бил използван през цялото съществуване на империята. Нарича се понякога номизма или нулизма.

Още веднъж Юстиниан се закани да отмъсти жестоко на предателя, но този път беше принуден да признае, че това няма да бъде съвсем лесно.

– Ммм, чух, че предателят Леонтиус сега е заточен в манастир, някъде в далечната провинция Далмация¹⁶, изпратен там от новия узурпатор, който се е нарекъл Тибериус. Аз не помня неговото истинско име, но то наистина беше съвсем варварско¹⁷. Това е, разбира се, много жалко, защото сигурно няма да мога да накажа съвсем бързо узурпатора Леонтиус и да получа добре заслужено отмъщение за огромните злини, които той ми нанесе, когато заповяда да обезобразят лицето ми и след това да ме изпратят на заточение в Херсон Таврийски.

Юстиниан никога не можеше да остане спокоен, когато се боеше, че няма да бъде в състояние да отмъсти, справедливо и жестоко да отмъсти, за щети, нанесени му от някого. Сега той беше недоволен и сърдит не само защото щеше да бъде трудно да отмъсти на човека, който го свали от престола, но и защото беше добре осведомен и знаеше, че новият император Тибериус е много по-способен и много по-опасен за него, отколкото беше Леонтиус. Сравнението на способностите на неговите двама най-големи врагове увеличи още повече гнева му. Преди около една година Тибериус изпрати заповед до римските администратори в Херсон Таврийски да го убият, да убият него, бедния бивш император, който така несправедливо беше заточен в този толкова отдалечен от столицата град.

– И неговите продажни служители в Херсон Таврийски почти успяха да изпълнят тази чудовишна заповед – продължи да си мърмори ядовито Юстиниан. – За щастие моите приятели успяха в последния момент да ме предупредят за огромната опасност, в която бях, и беше чудо, истинско чудо, че сполучих да избягам в Хазария.

Юстиниан спря за кратко нервните си движения между срещуположните ъгли на стаята, отиде бавно до прозореца и погледна навън. Беше започнало да се смрачава. Скоро щеше да настане време за вечеря и бившият император беше крачил безспирно напред-назад през цялото време от обяд до сега. Но съвсем не се чувстваше уморен, поне физически не беше уморен. Юстиниан махна отчаяно с ръка, без да знае точно защо прави това, и продължи равномерните си движения. Сега мислеше за положението си тук, в Хазария.

---

¹⁶Далмация: Далмация е област, разположена на източния бряг на Адриатическо Море, влизаща предимно в границите на съвременна Хърватия.

¹⁷Тибериус, неговото истинско име: *Истинското име на Тибериус е било Апсимар. Той е сменил това явно германско име с Тибериус веднага след като е станал император.*

„О, хаган Ибузир беше изключително приятелски настроен, поне в началото. Той беше уверен, че ще бъде лесно да си възвърна трона. Точно затова хаганът реши да ме ожени за сестра си. Аз знаех, разбира се, че неговото предположение не беше вярно. Всъщност то беше съвсем погрешно. Не беше невъзможно и все още не е невъзможно да стана отново владетел на Римската империя. Точно затова продължавам с всички сили да се боря за това. Но тази задача в никакъв случай не е лесна. За съжаление само след няколко месеца моите информатори от палата на Ибузир, много по-точно е да се каже от това, което той нарича палат, започнаха да пращат тревожни съобщения. Хаганът, изглежда, е започнал да мисли, че неговото решение да уреди брака на сестра си с мен е било прибързано, прекалено прибързано“.

Юстиниан започна да мисли за жената, за която беше фактически принуден да се ожени, за да осигури своята безопасност в Хазария. Обаче скоро след женитбата разбра, че обича сестрата на хагана и че е обичан от нея.

„Но неговата сестра, Теодора, е изключително силно привързана към мен. Абсолютно сигурен съм, че тя ме обича много и е готова да се бори докрай редом с мен против узурпатора Тибериус. Тя е една от малкото личности, на които вярвам безусловно. Освен това тя ще роди нашето дете след около три месеца. Теодора е съвсем уверена, че то ще бъде момче. Ако това нейно предположение се окаже вярно, скоро ще имам наследник. Тогава ще продължа борбата с двойни сили, защото ще се боря както за бъдещето на самия себе си, така и за бъдещето на моя наследник“.

Мускулите на лицето на Юстиниан леко се поотпуснаха. Мисълта за сина, който може би скоро щеше да се роди, му донесе кратко успокоение, но то беше наистина много кратко. Фактът, че нямаше никакви съобщения нито от Херсон Таврийски, нито от столицата на хазарите, продължаваше да тревожи много силно бившия император. Според неговите пресмятания съобщенията се бяха забавили най-малко с четири или пет дни, но най-вероятно беше, че те се бяха забавили доста по-дълго.

Юстиниан все още съвсем безуспешно търсеше отговора на въпроса за закъснението на съобщенията, когато прислужник влезе в стаята и му каза, че вечерята е вече сервирана и че Нейно Величество императрицата го очакваше в трапезарията. Нито Юстиниан беше император, нито съпругата му беше императрица, но на прислужниците беше изрично наредено да използват само тези титли, когато се обръщат към някого от тях двамата. Юстиниан леко кимна с глава и каза, че много скоро ще се присъедини към Теодора.

Прислужникът се поклони и напусна безшумно стаята. Юстиниан въздъхна дълбоко няколко пъти. След това реши, че няма да бъде възможно тази вечер да намери точните отговори на въпросите, свързани със закъснението на съобщенията, които очакваше, и затова щеше да бъде най-добре да отиде в трапезарията и да се присъедини към жена си.

Когато влезе там, видя, че Теодора вече седеше на масата и го чакаше. Юстиниан я попита учтиво дали си е починала добре през следобед.

– Е, добре, скъпи мой, аз действително исках много да поспя, поне малко да поспя. Това е полезно за мен сега, когато очаквам нашия наследник. Но не можах даже да мигна, защото мислех непрекъснато за съобщението, което изпратих до моя брат. Много се безпокоя, защото отговорът не идва. Всеки ден през последната седмица очаквах да дойде вест от него. Закъснението е наистина много странно, защото Ибузир винаги отговаря много бързо на моите писма.

– Имаш ли някакво обяснение на факта, че този път неговият отговор се забавя прекалено много?

– Точно това е причината за моето безпокойство. Нямам никакво обяснение за забавянето на отговора на Ибузир.

Юстиниан реши, че няма никакъв смисъл да продължат да разговарят на тази тема. Той и Теодора започнаха да вечерят, обсъждайки различни християнски традиции, свързани с някои църковни празници. Теодора се беше покръстила малко преди да се омъжи за него и желаше да научи колкото е възможно повече неща за своята нова религия.

Вече приключваха с десерта, който се състоеше от ябълки, круши и грозде, когато прислужник влезе и съобщи, че вестonosец на хагана е току-що пристигнал и пита дали ще бъде приет от Нейно Величество. Както винаги в такива случаи, Юстиниан беше силно раздразнен. Неговото лице почервения от гняв. Хаганът всякога прашаше своите съобщения до сестра си и никога до него. Освен това неговите съобщения бяха предавани на хазарски, въпреки че както хаганът, така и неговите вестonosци отлично знаеха, че той нито говори, нито разбира този варварски език. Юстиниан ненавиждаше тези моменти, но не можеше да направи нищо. Длъжен беше да чака търпеливо, докато Теодора изслуша съобщението и след това му го преведе.

Както очакваше, вестonosецът предаде съобщението си на хазарски, игнорирайки напълно факта, че и той е в стаята. Жена му го изслуша внимателно и без да го прекъсва. След това тя зададе спокойно няколко въпроса. Разговорът им не продължи повече от десет минути, но Юстиниан имаше чувството, че Теодора и хазаринът говориха повече от един час. Три или четири пъти той почти вземаше решение да прекъсне разговора между двамата и да попита жена си какво е решил

нейният брат. Но неговото добро възпитание, получено във висшата школа на Константинопол, както и горчивият опит, придобит през деветте тежки години, прекарани в Херсон Таврийски, в столицата на Хазария и напоследък тук, във Фанагория, го бяха научили да бъде търпелив. Той дочака със стиснати от яд зъби, докато Теодора завърши разпита и каза на вестносеца да отиде в кухнята и да получи нещо за ядене и пиене.

Но и след като вестносецът напусна стаята, Юстиниан трябваше да бъде търпелив. Теодора не му каза веднага какво беше съобщението на нейния брат. Тя стоеше замислена и беше съвсем ясно, че е много обезпокоена. Юстиниан разбра, че отговорът на хагана беше отрицателен. Все пак, след като почака известно време, той попита много учтиво:

– Какво беше съобщението на твоя брат, скъпа? Ще подкрепи ли Ибузир моите справедливи усилия да си възвърна трона, изпращайки ми три или четири хазарски полка?

– За съжаление той няма да направи това. Съобщението на брат ми е много ясно и много решително. Неговият отговор е, че в момента не е в състояние да ти даде каквато и да е военна помощ.

Юстиниан вече се беше досетил за това какво е решил хаганът и очакваше жена му да даде точно такъв отговор. И въпреки това той беше шокиран, когато чу Теодора да му казва за твърдия отказ на брат си. Помагайки му, Ибузир помагаше и на своята сестра. Защо хаганът не желаше да помогне на собствената си сестра?

– Дава ли той някакви обяснения за своя толкова категоричен отказ?

– Да, да! Той съобщава, че сериозни трудности са възникнали напоследък на границата с България. Един нередовен, но доста голям хазарски корпус е навлязъл на българска територия. Вестносецът на моя брат твърди, че това нарушение на границата е било направено, без да бъде дадено разрешение от хагана.

– На мен ми се струва, че ти не си съвсем сигурна във верността на това твърдение.

– Да, така е! Мога да разбера, че командир на малка хазарска част може да реши да навлезе на българска територия, без да иска специално разрешение от владетеля. Той ще се надява да оплячкоса две или три села и ако успее, да се върне на наша територия с няколко стада от домашни животни. Но уверена съм, че командир на голям боен корпус няма да се осмели да атакува българите, ако моят брат не е одобрил лично една такава операция. Въпреки всичко не съм съвсем сигурна, защото вестносецът твърди, че корпусът е бил нередовен.

– Всички доклади, които съм получавал през последните три години, са пълни с детайли за почти непрекъснати малки стълкновения и

различни инциденти около границата на Хазария с България, след като тридесетгодишният мирен договор от 671 г. не беше подновен, когато изтече през 701 г. Защо това последно стълкновение причинява толкова големи проблеми на брат ти?

– Както вече ти казах, този път навлезлият в български земи корпус е бил много голям и той е бил почти напълно унищожен от българите. Броят на войниците, които са успели да се спасят, е съвсем малък.

Теодора направи малка пауза и след тона добави:

– Това е вече достатъчно лошо. Но най-лошото е, че българският владетел, който лично е ръководил своите полкове в битките, е бил убит в последното сражение. Брат ми се страхува, че българите ще търсят отмъщение и това може да доведе до война с тях.

Юстиниан помисли малко, преди да продължи. Фактът, че българският владетел е бил убит в гранично стълкновение, беше, разбира се, много сериозен. Но защо владетелят на една относително голяма държава е трябвало да участва в едно не много важно сражение на границата с Хазария?

– Съвсем не разбирам защо е трябвало лично Аспарух, българският владетел, да води своите полкове в боя? Като правило това е задължение на командира на граничните войски. Даде ли вестносецът някакво задоволително обяснение на този странен факт?

– Прав си, че това е наистина много странно и аз не пропуснах да попитам вестносеца дали има някакво обяснение за участието на българския владетел в битките. Той каза, че този въпрос е бил обсъждан много пъти в палата и официално, и неофициално. Никой не знае точния отговор. Предполага се, че по някаква случайност Аспарух е инспектирал своите гранични полкове точно по времето, когато нашият корпус е навлязъл в България.

Юстиниан реши, че едно такова обяснение е може би вярно, а може и да не, но от неговата гледна точка този факт не беше много важен. Много по-важно беше, че за него смъртта на Аспарух¹⁸ беше едно нещастие, едно много голямо нещастие. Този злополучен граничен инцидент разрушаваше напълно всички негови внимателно подготвени планове за поход срещу узурпатора в Константинопол. Сега нямаше ни-

---

¹⁸Смъртта на Аспарух: *В горния параграф се предполага, че Аспарух пада убит в сражение с хазарите през есента на 704 г. Трябва да се отбележи, че има различни предположения за годината, през която това е станало. Васил Ат. Василев твърди в своята монография, че Тервел е станал кана-субизи в периода между 691 и 704 г. (Васил Ат. Василев: „Древните българи: факти, хипотези, измислици“, Издателство Изток-Запад, София, 2009, стр. 491). В настоящата книга се приема, че това е станало през 704 г., след смъртта на баща му Аспарух.*

какви шансове за бърз успех. Трябваше да се въоръжи с търпение, още веднъж да се въоръжи с голямо търпение, и да чака с надежда, че след няколко месеца положението на границата между Хазария и България ще се стабилизира. Ако това станеше, щеше да стане възможно да по-моли още веднъж хагана за помощ. Тогава вероятно щеше да има по-голям шанс за успех. Но Юстиниан се страхуваше, че даже и ако този негов извод е съвсем правилен, действията срещу узурпатора щяха да се забавят прекалено много и ситуацията на Тибериус можеше междувременно да се подобри, особено ако неговите армии постигнат победи срещу арабите. Тогава надеждите му за успех, даже и с хазарска помощ, щяха отново да станат нищожни. В мислите си Юстиниан прокълна яростно няколко пъти както българите, така и хазарите, но изразът на лицето му остана напълно непроменен. Външно той изглеждаше съвсем спокоен, когато попита Теодора дали е получила и други новини от брат си.

– Да – отговори Теодора след известно колебание, – брат ми се страхува, че сега ние двамата, ти и аз, сме попаднали в много опасно положение. Тибериус, новият император, може да изпрати свои хора, които да те убият или даже да убият и двама ни. Затова брат ми изпраща двадесет и пет специално тренирани войници, водени от двама много способни офицери. Те ще дойдат във Фанагория и тяхната задача ще бъде да ни охраняват.

Юстиниан беше шокиран за втори път и сега шокът му беше много по-голям, отколкото първия шок, който получи, когато чу за отказа на хагана да му помогне. Той не вярваше, че Тибериус ще изпрати свои хора в Хазария да убият съпруга на сестрата на хагана. Едно такова действие щеше без съмнение да влоши отношенията на империята с Хазария и да създаде усложнения на северната граница. В сегашното положение, когато арабите отново заплашваха самото съществуване на империята, не беше желателно да се изпращат убийци в Хазария. Напротив, желателно беше да се правят големи усилия, за да се поддържат и задълбочават добрите отношения с хазарите. Да, Тибериус беше длъжен да избегне на всяка цена действия, които не биха се нравили на брата на неговата съпруга. Само един много голям глупак можеше да се реши да наруши този принцип точно сега и Юстиниан знаеше отлично, че узурпаторът Тибериус определено не беше съвсем глупав човек.

„Не, не и пак не – мислеше Юстиниан. – Това е съвсем изключено! Тибериус е един доста умен и много хитър човек според всички доклади, които съм получил досега от Константинопол. Хаганът също не е глупак, съвсем не е глупак. Затова не е сериозно да се предполага нито

че Тибериус ще изпрати убийци в Хазария, нито че Ибузир действително се бои от римски агенти, които ще дойдат тук от империята, за да ме убият. Това значи, че има един и само един логически извод. Хаганът е заповядал на своя вестonosец да предаде едно невярно съобщение на Теодора. Но защо хаганът ще заповядва на своя човек да лъже собствената му сестра? Е, добре, има само един-единствен възможен отговор на този въпрос. Хаганът се бои, че в отношенията си към своя съпруг неговата сестра може би ще се окаже по-лоялна, отколкото в отношенията си към своя брат“.

Юстиниан вдигна глава и погледна нежно Теодора. Тя беше очевидно много изненадана поради факта, че той не казва нищо, но очакваше търпеливо неговия отговор. Бившият император реши да бъде много внимателен и тактичен. Не трябваше в никакъв случай да я шокира, защото това можеше да има много нежелателни последици в сегашното ѝ състояние. Да, да, трябваше да бъде внимателен също и заради идващия наследник. Затова след една много дълга пауза от около три минути той много вежливо попита кога се очакват новите телохранители, които нейният брат е изпратил. Явно беше, че това съвсем не беше въпросът, който Теодора очакваше, но тя отговори без забавяне.

– Вестonosецът каза, че най-вероятно ще пристигнат в града утре, по някое време рано следобед.

– Решението на твоя брат е много мъдро. Той е наистина много мил и внимателен към нас, скъпа моя. Мисля, че ще бъде добре да поканим двамата офицери да ни гостуват утре вечер. Трябва незабавно да станем добри приятели с хората, които са натоварени да се грижат за нашата сигурност. Надявам се, че те говорят гръцки. Ако това не е така, ще се наложи да превеждаш по време на вечерята.

Теодора беше много изненадана, защото не очакваше Юстиниан да одобри просто така, без никакво забавяне, идеята на брат ѝ. Не, тя очакваше повече въпроси, много повече въпроси, както за отказа на Ибузир да му помогне, така и за изпращането на този странен отряд от двадесет и пет войници. Освен това тя се готвеше сама да зададе няколко въпроса, но не успя да направи това. Юстиниан ѝ каза, че трябва да уведоми малкото римски приятели, които бяха дошли с него във Фанатория, за решението на хагана да изпрати повече телохранители да се грижат за неговата, а също и за тяхната безопасност, със специална задача да предотвратят покушение срещу всеки от тях от страна на убийци, изпратени от узурпатора Тибериус. Веднага след това, без да чака някакъв отговор, той излезе навън. Изненадата на Теодора се засили много повече. Поведението на нейния съпруг беше странно, необичайно странно.

„Той е, разбира се, много разочарован, защото Ибузир отказа да му помогне в борбата срещу Тибериус. Но не е само това, което го безпокои и което е причина за неговото толкова странно поведение. Бих искала много да знам причината, истинската причина за внезапното прекратяване на нашия разговор и за още по-внезапното решение да посети другите римляни. Юстиниан беше много вежлив. Той беше изключително вежлив в края на нашия разговор, но ясно е, че откри нещо нередно в съобщенията, които му предадох, нещо, което го обезпокои много. Това стана само две или три минути преди да излезе отгук. Хм, имаше наистина една дълга, много дълга пауза, точно преди да ми каже, че Ибузир е много мил и внимателен. Но какво точно означаваше тази пауза?“

Теодора беше силно обезпокоена от поведението на своя съпруг. Но имаше и още една причина за нейната загриженост. Тя беше изпратила своя най-доверен служител със съобщения до брат ѝ. Съвсем естествено беше същият служител да се върне с отговорите на Ибузир. Но нейният брат беше изпратил друг вестonosец – човек, когото тя не познаваше. Теодора въздъхна и реши, че ще чака завръщането на съпруга си и ще му разкаже за многото безпокойства, които я измъчват. Тя чака търпеливо повече от три часа, но Юстиниан не се върна. Накрая Теодора отново въздъхна няколко пъти и реши, че ще обсъди проблемите с мъжа си на следващия ден.

2. *Ḍàçãîâîḑ îããḑ îḑèyḑãèè*

Бившият император беше решил, че е необходимо, както каза на Теодора, да посети своите римски приятели и преди всичко най-верния си служител Димитриос. Когато Юстиниан загуби императорската си титла и беше изпратен на заточение, Димитриос го последва, първо в Херсон Таврийски и след това във Фанагория. Той беше много добър и изключително старателен служител също и в Константинопол, докато Юстиниан беше император, но двамата станаха всъщност близки приятели след това, когато Димитриос отклони едно много привлекателно предложение на узурпатора Леонтиус да остане в двореца като негов служител. Разбира се, повечето от неговите стари служители получиха подобни предложения, но само Димитриос отхвърли перспективата за спокоен живот в двора на новия император и избра едно съвсем несигурно и пълно с опасности бъдеще, оставайки прислужник на своя заточен господар. Когато Юстиниан се ожени за Теодора, Димитриос и останалите римляни, които бяха дошли с него от Херсон Таврийски